

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Никорак Ольги Юріївни на тему:
«Конституційна ідентичність як категорія конституційного права»
представлену на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
зі спеціальності «081» Право

Актуальність дисертаційної роботи. Україна переживає найскладніше десятиліття у новітній історії свого становлення та розвитку. Війна агресора, яка розпочалася у лютому 2014 року з анексії Криму та набула найбільш гострої фази у лютому 2022 року у виді повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України поставила перед усіма нами ряд викликів та першочергових завдань. Одним із таких викликів є розуміння нашої національної та конституційної ідентичності, незворотності нашого європейського та євроатлантичного курсу.

Питання конституційної ідентичності та його дослідження на рівні наукових джерел набрало своєї актуальності у зв'язку із підписанням Угоди Про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році. Незважаючи на достатньою велику кількість праць, фундаментального та системного дослідження цієї проблематики на науковому рівні не проводилося.

З прийняттям змін до Конституції України у 2019 році щодо європейської та євроатлантичної інтеграції, нових законів «Про функціонування української мови як державної», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про корінні народи», «Про національні меншини (спільноти) України», «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» та інших, висловленими правовими позиціями Конституційного Суду України назрілим є дослідження про конституційну ідентичність загалом та її особливостей в Україні та зарубіжних державах.

Наведені тези свідчать про те, що дисертаційне дослідження конституційної ідентичності як категорії конституційного права є як ніколи потрібним задля забезпечення правильного розуміння сутності і змісту даної

категорії з одного боку, а з іншого – правильним його застосування у науці конституційного права та суміжних галузях знань.

Дисертаційна робота Никорак Ольги Юріївни «Конституційна ідентичність як категорія конституційного права», яка подана на рецензію, є фундаментальним, системним, комплексним, світоглядним та практичним водночас дослідженням в якому піднімається цілий ряд надважливих для Української держави, Українського народу та Української нації питань. Крім того, варто звернути увагу, що робота виконувалася в доволі складних умовах, зокрема постійного прийняття нових законів України, які зачіпали ці чи інші підрозділи дисертації, вироблення нової конституційної доктрини з боку Конституційного Суду України, «екзистенційного жаху», який пережив Український Народ 22 лютого 2022 року.

З огляду на наведені вище аргументи тема дисертаційного дослідження Никорак Ольги Юріївни є актуальною, а питання, які в ній досліджені проблемними та такими, що потребують подальшого наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у відповідності до теми наукової роботи кафедри конституційного права: «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення розвитку української держави, конституційно-правових інститутів в умовах реформи децентралізації публічної влади», державна реєстрація № 0121U110203 (2021 – 2023 рр.).

Наукова новизна роботи. Дисертація є комплексним дослідженням конституційної ідентичності як категорії конституційного права. Визначена в дисертаційній роботі наукова новизна характеризується оригінальністю, самостійністю та викладена вперше.

Заслужують на увагу окремі елементи наукової новизни дисертанта, зокрема стосовно:

- авторського визначення поняття конституційної ідентичності як категорії конституційного права як комплексу особливостей конституційного ладу та конституційних цінностей певної держави, які водночас об'єднують

громадян в одну спільноту (народ, націю) та відрізняють цю державу (а також народ, націю) від інших держав, міжнародних та регіональних організацій, народів світу;

- структури конституційної ідентичності та її компонентів, з-поміж яких: універсальні та національні конституційні цінності; конституційні основи зовнішньої політики; державна (офіційна) мова (мови); релігійна чи секулярна ідентичність; конституційно-правові механізми захисту національної ідентичності; особливості історичного розвитку держави;

- характеристики конституційної ідентичності України крізь призму національних цінностей, роль яких стає вагомішою в умовах загроз самозбереження нації, у поєднанні з євроінтеграційними прагненнями як виразником універсальних цінностей Західної цивілізації.

Також цікавими є пропозиції автора щодо вдосконалення та подальшого розвитку ідей щодо:

- розмежування поняття конституційної ідентичності з суміжними категоріями (конституційні цінності, конституційна традиція, абсолютна конституція, конституційна культура та конституційний патріотизм);

- аналізу поліваріантності зародження і розвитку конституційної ідентичності залежно від особливостей формування державності;

- висновків щодо природи феномену європейської конституційної ідентичності, базованої на спільних, універсальних конституційних цінностях держав Європейського Союзу;

- ролі універсальних правових цінностей (зокрема основоположної - людської гідності) як компонентів конституційної ідентичності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що останні можуть бути використані:

- в науково-дослідній сфері – для розвитку науки конституційного права, поглиблення знань та подальших наукових розвідок про категорію конституційної ідентичності;

- у правотлумачній діяльності – для обґрунтування окремих положень висновків та рішень Конституційного Суду України;

- у правотворчій діяльності – при підготовці законопроектів, у тому числі – щодо внесення змін до Конституції України, з метою врахування конституційної ідентичності у законодавчій діяльності;
- у правозастосовній сфері – для узгодження практики застосування нормативно-правових актів з конституційною ідентичністю;
- у навчальному процесі – при викладанні курсів «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Міжнародне публічне право», «Право Європейського Союзу», «Теорія та філософія права», «Конституційна конфліктологія», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій тощо.

Характеристика основних частин роботи, ступінь обґрунтованості її наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Сформульовані у дисертаційній роботі та опубліковані Никорак Ольгою Юріївною у наукових працях теоретичні положення, висновки та рекомендації відповідають встановленим вимогам, що висуваються до подібного роду наукових досліджень, при цьому наявний високий рівень їхньої обґрунтованості. Мета представленої на рецензування роботи, узгоджується із обраною темою. Коректне застосування методів дослідження стало підґрунтям отримання результатів, які містять елементи наукової новизни та мають практичну цінність.

Дисертація складається з трьох розділів, в якій розкриваються питання теоретико-методологічних засад конституційної ідентичності, її співвідношення із національною ідентичністю, структури та основних компонентів конституційної ідентичності, порівняльно-правової характеристики конституційної ідентичності в Україні та зарубіжних державах.

Загалом, ознайомлення із змістовним наповненням дисертаційної роботи Никорак Ольги Юріївни дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, що представлено в ній характеризуються повнотою дослідження, послідовною та логічною структурною побудовою, що свідчить про цілісність дослідження.

Повнота викладу матеріалів дисертації, у працях, опублікованих автором. Основні положення дисертаційної роботи відображені у 10 наукових публікаціях, з них 3 – у фахових виданнях України, 1 – у періодичному науковому виданні інших держав, 6 – у тезах доповідей на міжнародних та національних конференціях. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел складає 310 найменувань, з них понад 200 джерел іноземною мовою.

Відомості про дотримання академічної доброчесності. При детальному розгляді та аналізі дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності, зокрема: академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації досліджень не виявлено. Автором дотримані усі вимоги академічної доброчесності.

Зауваження та дискусійні положення дисертації. Даючи загалом високу оцінку дисертаційної роботи Никорак Ольги Юріївни на тему: «Конституційна ідентичність як категорія конституційного права», відзначаючи юридичну коректність формулювань, чіткість зроблених висновків звертаємо увагу, що окремі положення, твердження та пропозиції носять дискусійних характер і потребують додаткової аргументації.

1. Викликає дискусію положення дисертації викладене на стор. 60-61 роботи, де зазначається, що «змістовне наповнення термінів в Конституції України є чітким: українській етнічній нації, а не народу, гарантується колективне право на самобутність, як і іншим етнічним націям та «корінним народам», у яких немає власної держави» з посиланням на статтю 11 Основного закону України. При цьому за змістом згаданої статті Конституції України йдеться про сприяння з боку держави консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. В науці конституційного права цей припис досліджують як конституційну цінність, засаду конституційного ладу та

конституційний обов'язок держави. Більше того, положення Конституції України згадують про самотутність корінних народів і національних меншин.

2. Аналізуючи в підрозділі 2.2 універсальні правові цінності західної цивілізації як компонент конституційної ідентичності дисертантка зазначає, що «проблема актуалізується політичними реаліями: Брекзит, регулярні кризи біженців (наприклад, на білорусько-польському кордоні), Європейська міграційна криза 2015 року тощо» (с. 102). Разом з тим, авторка уникає відповідей на питання в чому криза «європейської ідентичності» в ЄС протягом останніх тридцяти років? Як кризи і конфлікти (боргові кризи в Греції 2009, 2015 рр.; Європейська Конституція 2004 (замінена згодом Лісабонською угодою); Брекзит, (як перший прецедент виходу з ЄС); пандемія COVID 19; натяки окремих політиків про те, що Угорщині вже пора виходити з ЄС; підтримка України в боротьбі з агресором – російською федерацією; блокування кордонів мітингувальників з Польщі; неготовність європейців воювати з рф тощо) впливають на європейську ідентичність?

3. В дисертаційній роботі авторка підтримує зміни до Конституції України 2019 року щодо незворотності курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Разом з такою підтримкою дисертантка цитує окрему думку судді Конституційного Суду України М.І. Мельника «хоч з Конституції прямо не випливає формально-юридичних заборон щодо зміни преамбули, проте, внаслідок вищенаведених причин, об'єктивно неможливо змінити існуючі на той момент передумови, мотиви та цілі її прийняття як одноразового акту реалізації парламентом суверенітету народу, а прийняття Конституції як цілісного документа істотно відрізняється від внесення змін до нього. Відтак ці зміни до Преамбули означали, що прийняття Конституції, яке відбулося 28 червня 1996 р., було зумовлене і здійснювалося для підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. Це не відповідає дійсності, бо вказані обставини не були зумовлюючим фактором і метою прийняття Конституції, до них призвела Революція Гідності та істотні суспільно-політичні зрушення в напрямку євроінтеграції України. Відкоригувати історичний момент прийняття Конституції неможливо, бо це штучно спотворить фактологічні передумови

цього прийняття. Окрім того, внесення змін у Преамбулу є своєрідним «обходом» особливого порядку внесення змін до розділу I «Загальні засади», що передбачає затвердження законопроекту всеукраїнським референдумом». На захисті хотілося би почути позицію авторки щодо конституційних змін у 2019 році власне Преамбули, а не Розділу I Конституції України? Як це вплинуло і продовжує впливати на конституційну ідентичність?

4. Викликає дискусію і положення викладені на сторінці 185 дисертації, про те, що «формування конституційної ідентичності умовно можна поділити на два етапи: до і після Революції гідності. До 2014 року пріоритетним завданням було обмежити вплив радянської спадщини (зокрема, й у масиві законодавства). Згодом, у світлі цієї мети виникла потреба прийняти Конституцію України як конститутивну ознаку суверенітету, яка була б радикально відмінною від законодавства СРСР. Очевидно, саме такий вектор розвитку державотворення став причиною того, що найбільш гострі обговорення у «конституційну ніч» стосувались питань державної мови, присутності військових формувань інших держав на території України та соціальних виплат (тобто, ознак соціального патерналізму в тепер вже не соціалістичній державі). Однак у 2014 році акценти змістились: пріоритетом став розвиток власної моделі». Переконані, що важливим етапом у формуванні конституційної ідентичності є 2004 рік та події Помаранчевої Революції, які остаточно змістили вектор руху Української держави у бік демократії та європейської інтеграції.

5. У висновках до роботи (с. 202) дисертантка зазначає, що «конституційний патріотизм – це філософсько-політичний підхід для переходу до демократичного режиму». В цьому контексті потребують уточнення кілька запитань: коли виникає «конституційний патріотизм»? чи можливий «конституційний патріотизм» у неконституційних державах? Чи є «конституційний патріотизм» необхідною передумовою «конституційної ідентичності»?

Висновок. Дисертаційна робота Никорак Ольги Юріївни на тему: «Конституційна ідентичність як категорія конституційного права» є завершеною науково-дослідною роботою, яка містить наукову новизну та аргументовані науково-теоретичні положення. Висловлені зауваження та побажання характеризують складність дослідженої проблематики, а тому не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження. Дисертація за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів, стилю написання відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44, із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її авторка, Никорак Ольга Юріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузь знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Володимир КОБРИН